

De Heraut

van de

Gereformeerde Kerken in Nederland.

Het auteursrecht van den inhoud van dit blad wordt verzekerd overeenkomstig de wet van 23 Juni 1833 (Staatsblad N°. 124).

Zondag 10 October 1897. N°. 1033.

Dit blad wordt geregeld des Vrijdags aan de geabonneerden verzonden. Bijdragen van medewerkers, ingezonden stukken en alles wat verder den inhoud van dit blad betreft, te adresseren aan de REDACTIE. Abonnementen en Advertenties aan den Uitgever J. A. WORMSER; Bureau N. Z. Voorburgwal 44, te Amsterdam. Inzendingen die later dan Donderdag v. namiddag te 12 uren worden ontvangen kunnen voor het nummer van die week niet meer in aanmerking komen.

Abonnementen prijs franco aan huis, per drie maanden f 1.20. Abonnementen nummers aan het Bureau f 10 Cent. Abonnementen worden aangenomen door alle Boekhandelaren, Postdirecteuren enz. en aan het Bureau te Amsterdam. Advertenties van 1 tot 6 regels 90 Cent; voor elke regel meer 15 Cent. Aanvragen en vermelding van hetgeen en Verslagen van Vereenigingen 10 Ct. p. regel.

Van de gemeene Gratie.

DERDE REEKS.
XX.

En toen hij twaalf jaren oud geworden was, en zij naar Jerusalem opgegaan waren, naar de gewoonte van den feestdag.
Lucas 2 : 42.

Toch, het behoeft nauwelijks betoog, komt de aanraking van Jezus met de vrucht der gemeene gratie voor ons veel duidelijker uit na zijn geboorte. Ook in de weken en maanden, die tusschen zijn ontvangenis en zijn geboorte verliepen, greep die aanraking wel metterdaad plaats, en ging de gemeene gratie uit Maria op Jezus over, maar dit ontrekt zich aan onze waarneming. Na zijn geboorte daarentegen heeft die aanraking in het zichtbare plaats. Jezus leeft als kindeke onder de hoede van Maria en Jozef. Tot zijn twaalfde jaar, schier alleen in den huislijken kring, en daarna in aansluiting aan het openbare leven in Israël. Zou groeit hij op tot jongeling en man, en eerst op dertigjarige leeftijd openbaart hij zich aan den Dooper en ontvangt aan de Jordaan zijn wijding voor het Messiasambt.

Nu weten we van die lange dertig jaren uiterst weinig. Iets van het eerste jaar zijns levens op aarde. Daarna één enkel voorval uit zijn twaalfde levensjaar. En voorts blijft alles in onbekendheid schuilen tot aan den Doop bij de Jordaan. Toevallig is dit natuurlijk niet. God heeft het zoo gewild. En wat uit de traditie over Jezus' kindsheid in geschreven verhalen overging, is zoo niets beduidend, deels zelfs zijn heiligen persoon derwijs onwaardig, dat de kennis ervan u eer smart baart, dan dat het u naar breeder verhaal zou doen verlangen. De Evangelisten toonen duidelijk, dat ze aan de kennis dier eerste levensjaren geen waarde hechten, of althans dat het voor de kerk aller eeuwen geschiedt is, haar Heiland alleen bij de kribbe, en voorts terstond bij den Doop te leeren kennen, dan dat ze die dertig lange jaren der ontwikkeling van den Heiland van schrede tot schrede volgen kon. Wel prikkelt het soms onze heilige weetgierigheid, om ons het kindeke Jezus bij de eerste ontwikkeling van zijn bewustzijn, bij zijn verkeer als knaap in den huislijken kring, bij zijn leeren lezen, bij zijn omgang met andere kinderen, en zooveel meer te kunnen voorstellen; maar God schoof er een gordijn voor, en het is niet daarbij dat de Geest des Heeren ons wil ophouden. Wat ons moet toespreken is tweeledig: De gifting van Gods Zoon aan de wereld, als Jezus geboren wordt; en daarna het komen van Jezus tot de wereld, als hij zich aan Johannes den Dooper openbaart.

In zooverre zou men dan ook kunnen zeggen, dat de aanraking waarin Jezus in de jaren zijner opvoeding en ontwikkeling met de vrucht der gemeene gratie trad, zich schier in nog sterker mate voor ons in de nevelen van het mysterie hulde. En indien men uitsluitend op bepaalde feiten en ontmoetingen zou willen wijzen, is dat ook metterdaad het geval. Maar dit neemt toch niet weg, dat we twee dingen met zekerheid weten. Ten eerste, dat Jezus in Nazareth, aan den oever van het meer van Galilea, is opgegroeid; dat hij van zijn twaalfde jaar af aan den eredienst in Sions tempel deel nam; en dat hij reeds' destijds in de Schrift ervaren was, en straks als leerling onder Israël optredende, kennis droeg van alle religieuze, staatkundige en maatschappelijke verhoudingen in Palestina. Dit is toont, dat het kindeke Jezus niet geïsoleerd van de wereld is opgegroeid, niet buiten het leven van zijn volk ontleefde, en niet in geestelijke teruggetrokkenheid, zich van zijn tijdgenooten heeft afgezonderd, maar geleefd heeft onder zijn volk en met zijn volk, en als we zoo zeggen mogen in den toenmaligen volkstoestand geheel was ingevoerd. Dit is het eerste feit, dat vaststaat, en het tweede is, dat we den toenmaligen volkstoestand in Israël én uit de Evangelien én uit andere gegevens kennen, als een staat van zaken, die alleen dank zij de gemeene gratie alzo zijn kon. Natuurlijk niet enkel dank zij de gemeene gratie, want in Israël was het vooral het werk van Gods bijzondere genade, dat zijn stempel op den volkstoestand afdrukte. Maar wat breede betekenissen men ten deze ook aan de particuliere genade toekenne, te loochenen valt het daarom niet, dat de invloed der particuliere genade toentertijd volstrekt niet meer was, wat ze eens geweest was in Davids dagen, en dat daarentegen allerlei vreemde invloeden uit Assyrië en Babylon, uit Egypte en Arabië, uit Grieken-

land en uit Rome onder Israël werkzaam waren. De toestand gelijk Jezus dien bij zijn optreden in Israël vond, was derhalve volstrekt niet een toestand van algemeene volksverwildering, noch ook een toestand, die zich rechtstreeks en geheel als vrucht der particuliere genade voordeed, maar ook, en voor geen gering deel, uitvloeisel van de algemeene gratie, gelijk die én in Israël zelf, én in deze vreemde invloeden gevoelen deed.

Nemen we nu die beide feiten saam. Eenzijdig het feit, dat Jezus dertig jaren lang onder Israël verkeerde en in Israël's leven inleefde; en anderzijds, dat de toenmalige volkstoestand voor geen gering deel was, wat hij was, dank zij de inwerking der gemeene gratie; dan volgt hieruit vanzelf, dat Jezus op zeer ernstige wijze met de vrucht der gemeene gratie in aanraking is gekomen, niet een enkel oogenblik, maar heel een reeks van jaren, en evenmin slechts op een enkel punt, maar in geheel zijn menselijke levensontwikkeling. Het is aan dat leven, gelijk de Heere het in Israël vond, dat hij zijn voorstellingen en beelden ontleend heeft. Het is in verband met het toen bestaande volksleven, dat hij de dingen des Koninkrijks ons geopenbaard heeft. Het is de taal van het toenmalig Israël die hij sprak, de gewoonte van het destijds levend Israël die hij volgde, het is op de vraagstukken die destijds de gemoeiden bewogen, dat hij inging. Ook al ontbreken ons derhalve de gegevens, om dit alles in bijzonderheden toe te lichten, over het feit zelf kan geen verschil van gevoelen rijzen. De aanraking met de vrucht der gemeene gratie, gelijk ze zich destijds in Israël openbaarde, heeft voor Jezus bestaan, en ze heeft gewerkt lange jaren en op zeer breede schaal.

De belijdenis van Jezus als »God te prijzen in der eeuwigheid» werpe daarbij niemand een blinddoek op het oog. Natuurlijk belijdt elk Christen, dat de wetenschap van den Zoon Gods alwetendheid, dat zijn Wezen zelfgenoegzaamheid was, en dat noch aan zijn Goddelijke alwetendheid noch aan zijn Goddelijke zelfgenoegzaamheid, ook maar iets kan worden toegebracht. Noch in die alwetendheid noch in die zelfgenoegzaamheid was dan ook toeneeming of wasdom denkbaar.

Bij den Zoon Gods, als God met den Vader en den Heiligen Geest aan te bidden, kan noch van ontwikkeling noch van opvoeding noch van toeneeming in kennis sprake zijn. Wie ook maar iets hierop afdringt, vernietigt rechtstreeks als met één slag de Godheid van den Christus. Maar geheel daarvan afgescheiden is de vraag, hoe we ons het bewustzijn te vertolken hebben van hem, die zich zelf vernietigd heeft en de gestalte eens dienstknechts heeft aangenomen. Reeds onder menschen komt het voor, dat er in ons een rijke kennis schuilt, en dat we toch op een gegeven oogenblik, of door bijzondere omstandigheden, de beschikking over deze kennis missen. Denkt ge u een man van rijke gedachten, veelomvattende geestesontwikkeling en ongemeene wilskracht in den slaap, dan is natuurlijk in dien slaap zijn kennis niet weg, en zijn gedachtenwereld nog in hem, en zijn wilskracht nog in hem schuilende, maar zooda hij daar in den slaap nederligt, komt het niet uit en treedt het niet naar buiten. Zelfs komt het voor, dat in langdurige, ernstige, heel het wezen aanprijpende ziekte, de geestelijke organen tijdelijk zoo werkloos worden, dat straks de reconvalescent eerst van lieverlede weer in zijn eigen herinnering terugkeert en weer ingroeit in zijn eigen gedachtenwereld. Er ligt dus niets tegenstrijdigs in, om eenzijdig te belijden, dat ook toen het kindeke Jezus in de kribbe lag, al deze volmaakte Goddelijke kennis en Goddelijke machtsvolheid in hem aanwezig was, en dat toch dit alles wegschoot, niet uitkwam, ja zelfs in zijn voltooide menselijke natuur nooit anders dan zeer ten deele uitkwam kon. *Finitum non capax infiniti*, d. i.: Het eindige kan nooit het oneindige bevatten, is de beslissende stelling, waaraan onze vaders steeds vasthielden, en deswege mag het nimmer voorgesteld worden, dat de menselijke natuur van alle andere menschen zou het nooit tot ontwikkeling komen; en dat het door ontwikkeling den wasdom bereikt, geschiedt alleen krachtens zijn contact met de menschenwereld om hem heen. Ook hier is een hongeren naar kennis, en een dorsten naar wetenschap, en het is uit de natuur en uit de menschenwereld

afmetingen kan bereiken, zoo volgt hieruit, dat Jezus, om inderdaad en in der waarheid onzer één, Zoon des menschen, te zijn, zich in gehoorzaamheid aan den Vader, en uit liefde voor Gods wereld, aan dien groei en aan die ontwikkeling moest onderwerpen. Dit is niet alzo uit onmacht geschied, maar juist uit de machtsvolheid der Goddelijke liefde. Het zoo straks gezegde beeld van den slapenden wijsgeer gaat hier dan ook alleen bij derde van vergelijking door, want in den slaap is de denker lijdelijk, en de Zoon Gods was én in zijn vleeschwording, én in zijn menselijke ontwikkeling actief. Hij wilde het zelf aldus. Hij ging zelf in dezen toestand in. Het overkwam hem niet, maar hij zocht het aldus. Hij zocht het vleesch en bloed der kinderen. Hij zocht onze menselijke natuur, en dus met de door God voor die natuur gestelde perken en ordinantien. En hij zocht dit alles omdat hij Gods uitverkorenen zocht. Het was een nederlaag tot ons, om in ons de glorie zijns Vaders te openbaren.

Nu houdt groei en ontwikkeling intuschen vanzelf in, dat wie groeit en zich ontwikkelt van buiten af iets in zich opneemt en onder dit opnemen rijpt. Wie dus erkent, dat Jezus de menselijke natuur aannam, en dat van de menselijke natuur groei en ontwikkeling onafschiedelijk zijn, die erkent daarmee tevens, dat ook Jezus veleerlei van buiten in zich opnam, en hierdoor onder het opgroeien den wasdom bereikte.

Ten opzichte van het lichaam is dit al aanstonds klaar en duidelijk. Elk ontzet belijdt dat Jezus uit Maria's bloed het vleesch en bloed onzer natuur in zich opnam, en alleen zoo als kindeke kon voldragen en gebaard worden. En evensoo erkent een ieder, dat Jezus, geboren zijnde, aan Maria's borst gezoogd is, en ook daarna vaste spijs nam en zijn dorst stilde door te drinken. We kunnen er bijvoegen, dat hij als ieder onzer ook de lucht inademde en straks uitademde, en dat alzo zijn lichaam in stand bleef en groeide door wat hij van buiten in zich opnam. En niet minder wordt door allen toegegeven, dat Jezus niet geboren is in volwassen staat, maar eerst een klein kindeke was, en alleen door te groeien jongeling en man is geworden, iets wat weer alleen door het in zich opnemen van spijs en drank en lucht denkbaar was. Daarom hechten onze vaders er zoo aan, dat we van Jezus lezen hoe hem *hongerde* bij Sichar en *dorstte* op het kruis, overmits juist dat hongeren en dorsten toonde, dat Jezus' lichaam geen *schijn* lichaam was, dat vanzelf in stand bleef, maar een lichaam als het onze, dat alleen door het in zich opnemen van spijs en drank in stand bleef. Want wel lezen we van Jezus, dat hij veertig dagen in de woestijn vastte, maar, ook afgezien van het feit, dat een vasten van vele dagen ook bij andere personen is voorgekomen, wordt toch ook het verhaal van dat vasten besloten met de mededeeling, dat hem ten leste *hongerde*, en alle hongeren wijst op de noodzakelijkheid, om spijs en drank in zich op te nemen.

Gaat men nu echter van Jezus' lichaam op Jezus' geest over, dan aarzelen velen, om ook hier tot gelijke slotsom te komen. Toch moet die aarzeling tegengestaan. Immers Jezus heeft aangenomen niet alleen een menselijke lichaam, maar ook een menselijke ziel, en dus ook in die ziel de vermogens der menselijke ziel, en alzo ook een menselijke bewustzijn en een menselijke wil. Hij was niet God in een menselijke lichaam, maar God geopenbaard in heel onze menselijke natuur, en ook die geestelijke natuur des menschen was in Jezus echt en wezenlijk; niet slechts in schijn menselijk, maar menselijk naar al die bepalingen, die God zelf, toen Hij den mensch schiep, voor de menselijke natuur had verordeneerd. Ook hier behoeft men zich alzo slechts af te vragen, hoe die scheppingsordinantie Gods voor onze geestelijke natuur luidt. Of namelijk onze geestelijke natuur geheel volwassen ter wereld komt, dan wel zich ontwikkelt. En ten andere of ze zich ontwikkelt uit zich zelf, dan wel door van buiten af in zich op te nemen. Verschil van gevoelen nu is hierover niet denkbaar. Een ieder stemt toe, dat de schepping van Adam en Eva als volwassen personen niet de ordinantie Gods is voor het geslacht dat uit hen zou geboren worden. Latende, elk kind begint met ook geestelijk onontwikkeld te zijn; geïsoleerd van alle andere menschen zou het nooit tot ontwikkeling komen; en dat het door ontwikkeling den wasdom bereikt, geschiedt alleen krachtens zijn contact met de menschenwereld om hem heen. Ook hier is een hongeren naar kennis, en een dorsten naar wetenschap, en het is uit de natuur en uit de menschenwereld

dat voor een niet gering deel die honger gestild en die dorst gelescht wordt. Niet, alsof dit 's menschen eenig voedsel ware voor de ontwikkeling van den geest. Immers het is ook uit God zelf, dank zij zijn openbaring en de inwerking van zijn Geest, dat de innerlijke verlichting en sterking aan zijn geest toekomt. Maar toch is zelfs die openbaring Gods in verre de meeste gevallen aan den dienst van en den omgang met menschen gebonden, en in elk geval geeft ieder toe, dat onze geest, behalve uit het Woord en door den Geest, zich ook door de natuur en door ons verkeer in de wereld der menschen, allerlei ziet aangeboden, wat ons verrijkt. Niet in dien zin, dat spreekt wel vanzelf, alsof een volwassen geest slechts het product zou zijn, van wat hij in zich opnam. Dit is zelfs bij ons lichaam niet het geval. Wie geen gezond geest heeft, dien baat de spijs niet, en als in ons niet de kracht schuilt, om bloed uit de spijs te maken, blijft de wasdom des lichaams uit. En zoo nu ook kan 's menschen geest in zijn wasdom nooit het eenvoudig product zijn van wat hij in zich opnam, maar is hij het zelf, die keurt wat hij zal opnemen, en die het opgenomene tot zijn eigendom maakt en verwerkt. Slechts blijft dit vaststaan, dat, naar de ordinantie Gods, ook de geestelijke zijde van 's menschen natuur aldus is ingericht, dat ze van buiten af veleerlei voedsel in zich moet opnemen, en zich daardoor vormt.

En dit nu zoo zijnde, zoo kan het niet anders, of ook bij Jezus moet ge van twee eelen stellen, of dat hij zijn bewustzijn ontwikkelde buiten zijn omgeving om; maar dan was zijn natuur in dat opzicht ook geen menselijke natuur. Of wel, indien hij ook naar zijn geestelijke natuur, voor wat de ziel en haar vermogens aangaat, *waarachtig* mensch was, dan moet er ook bij Jezus *geregelde ontwikkeling* in zijn menselijk bewustzijn hebben plaatsgegrepen, en *moet* die ontwikkeling hebben plaatsgegrepen, doordien hij uit de natuur en uit het Woord, en uit de menschenwereld om hem heen, allerlei voorstelling, allerlei inzicht, en allerlei kennis in zich opnam.

De Schrift getuigt het dan ook zelve: *Jezus nam toe ook in wijsheid*. Dit kan niet zijn, *van binnen uit*, want naar zijn Goddelijken persoon was zijns de volmaakte Goddelijke wijsheid, die juist wijl ze in zichzelf eeuwiglijk volkomen is, niet toeneemen kan. En dus moet het wel geweest zijn een *toeneemen* doordien hij uit de natuur, uit het Woord, en uit de wereld om zich heen, verrijking van kennis en inzicht in zich opnam. Dat het opnemen dier kennis, en het zich ontwikkelen door die opgenomen kennis bij Jezus plaatsgreep op een geheel eenige wijze, is hiermede niet betwist. Veeler volgt dit uit het geheel eenige van zijn persoonlijkheid. Ons is het genoeg, indien het feit, én dat Jezus zich ontwikkelde, én dat deze ontwikkeling tot volten wasdom plaatsgreep door van buiten af in zich op te nemen, maar overkort en onverlet blijve. Wie dit toch ontkennen wilde, zou aan Jezus een menselijke natuur toeschrijven, niet gelijk ze naar de ordinantie Gods zijn moet, maar een *debeddelijke* menselijke natuur, die alle gemeenschap met Jezus voor ons afsloot.

En staat dit nu vast, dan blijkt ook met volkomen gewisheid, wat we in den aanvang van dit artikel stelden, namelijk dat de *gemeene gratie* ook hierin een vrucht afwerpt voor Jezus. Van verre niet de eenige vrucht, die hier in aanmerking komt, want wat de Heilige Schrift voor Jezus is geweest, zal geen onzer ooit ten volle verstaan. Reeds de afstand tusschen het kind Jezus in den tempel en de grijze Schriftgeleerden, die hier ondervroeg, bewijst dit. En ook kunnen we slechts bij benadering gissen, wat de dienst des Heeren in Sions tempel voor Jezus tot verdieping van zijn inzicht in het heilige bijdroeg. Is reeds onder ons de indruk dien de één mens van zulke heiligheden ontvangt zoo naamloos veel dieper, dan de indruk waarvoor de ander vatbaar is, tot wat diepte en in wat rijkdom moet deze indruk dan wel niet bij Jezus zijn doorgedrongen. Ook wat de Heilige Geest *»zonder mate»* voor Jezus bij de geestelijke ontwikkeling van zijn menselijke bewustzijn geweest is, blijve hier buiten het geding. Dit alles komt bij de ontwikkeling van het menselijke bewustzijn van Jezus niet slechts bij, maar het wijst ons zelfs op de hoofdfactoren. Maar dit alles neemt niet weg, dat Jezus ook de rijke weelde der natuur indronk, en evensoo in zich opnam de taal, de bewustzijnsvormen, de denkbeelden, en de menselijke en geestelijke ontwikkeling, die hij in zijn omgeving en bij zijn volk vond. Jezus sprak niet in engelentaal noch

in de taal van het paradijs, maar in de gebrekkige taal der toenmalige Joden. Hoe zouden ze hem anders hebben verstaan? En deze taal bracht Jezus niet mede ter wereld, maar die heeft Jezus aangeleerd van zijn moeder. Een taal nu kan men niet aanleeren, zonder de gedachten en denkbeelden en voorstellingen in zich op te nemen, waarvan die taal de uitdrukking is. En die denkbeelden wederom kon Jezus niet tot de zijne maken, zonder in de levensontwikkeling van zijn omgeving in te gaan. Stel nu voor een oogenblik dat Jezus geboren ware bij een achterlijk volk, dat op zeer lagen trap stond, dan zou ook de gedachtenwereld waarin Jezus opgroeide een veel armere zijn geweest. En dat hij nu opgroeide te midden van een volk, dat ook wat het menselijk leven uit de gemeene gratie betreft, zoo hoog stond en zoo rijk was, als destijds Israël, geschiedde niet bij geval, maar naar het wijs bestel des Heeren, opdat aldus zijn menselijke bewustzijn juist die ontwikkeling zou erlangen, die voor zijn Messiasambt noodig was. En zoo werd dan ook de vrucht der gemeene gratie Jezus juist in dien vorm en in die mate toegebracht, als naar Gods bestel eisch was voor zijn Goddelijke zending.

„Ik heb de wereld overwonnen.”

Dese dingen heb ik tot u gesproken, opdat gij in mij vrede hebt. In de wereld zult gij verdrukking hebben; maar ik heb de wereld overwonnen.
Joh. 16:33.

Een der pijnlijkste gevolgen van onsen in zonde vernederden toestand is de gevoelloosheid, de onaandoenlijkheid, zeg vrij: de versutheid, van onsen geest in ons.

We denken hierbij eerst nog niet aan ons geestelijk leven in engeren zin, maar doelen op het gemeene leven dat we in huis en maatschappij slijten.

Neem b.v. uw kind. Eerst was er een ure dat ge dit kind van uw God hebt afgebeden. Toen ontvingt ge dat kind, en sprong uw hart in u op van opgetogen blijdschap. En sinds hebt ge dat kind jarenlang het uwe mogen noemen, maar zoo, dat er gansche dagen voorbij konden gaan zonder dat het besef van dit rijk bezit u prikkelde, rijk maakte en genietten deed.

Bij ernstige krankheid, dan ja, waakte uw hart op eens weer uit zijn versutheid op, en was het weer een smeeke diep uit de ziel, en na afgebeden herstel een oprecht en warm danken.

En ook, als het den Heere van leven en dood gehengen mocht, dat er weer krankheid kwam, maar zonder dat redding van den dood volgde, dan zou hij lijkbare en bij graf uw gewonde en geloterde ziel zich aanwringen van pijn den rouwen, en zou er een voorreest niet aan te vullen leegte in uw hart gelagen zijn.

Maar hoe stellig dit ook te profeteeren valt, en schoon het u soms geburen kan, dat ge bij het enkele indenken van zulk een mogelijkheid, in uw hart reeds een begin van ineenkrimping voelt, toch blijft het een feit, dat ge soms dagen lang in stil en ongestoord genot uw kind bezitten kunt, zonder dat de wetenschap, de volle kennis, het diepe indenken van uw schat uw hart vermeertert.

En daarin nu ligt wat we aanduiden als de hinderlijke gevoelloosheid, de onaandoenlijkheid, de versutheid van eigen geest.

Bij sterken prikkel, dan ja, reageert de zenuw van uw vaderlijke, of moederlijke, maar als er niets is dan de gewone aanraking des alledaagschen levens, dan verslapt ze, ligt werkeloos, en is als dood.

Dit nu is een krankheid in ons. Een droef gevolg van de vernieling die door de zonde in ons menselijk hart is aangericht. En ook staat vast, dat in het rijk der heerlijkheid, als het laatste spoor van de vernieling der zonde voor altoos af zijn uitgewischt, ons menselijk hart met *eenige* vreugde genieten zal, d. w. z. met een vreugdegevoel dat nooit slumert, maar steeds tintelen zal in volle kracht, in al zijn diepte, en in zijn breedsten omtrek.

In de toepassing op de zieleleide voor God en zijn Gezalfde zal hierin juist het zalig deel van Gods kinderen bestaan.

Pas nu ditselfde toe op uw geestelijk leven, en beken dan, of in dit nog dieper mysterie van uw hart de ervaring van de versutheid uws geestes niet nog pijnlijker is.

De harde tegenstellingen laten we daarbij voor het oogenblik nog rusten, en vragen niet, hoe zelden ge het voor uw besef realiseert, dat ge eens voor den rechterstoel van Christus zult gesteld worden, dat de dag komt, waarop ge in den dood zult wegsterven, en dat na uw sterven de sombere gang komt door de vallei der schaduw des doods.

Zelfs willen we de vraag laten rusten, hoe dikwijls ge, zeg in de spanne eener maand, helder en aanprijpend de gedachte door uw ziel voelt gaan, hoe ook uw kind, als het niet in het bundelke der levenden geboren wordt, onherroepelijk ervaren zal de macht des Heeren »die ziel en lichaam kan verderen in de helle.”